

September 2012

SNS ANALYS

nr 4

Personröster och politiska karriärer

PERSONVAL Sedan 1998 har Sverige personval där väljarna kan kryssa för en enskild politiker.

De politiker som uppnår minst 50 personröster och minst 5 procent av partiets totala antal röster i en valkrets blir "personvalda". I den här analysen visar vi att delar av kritiken mot personvalssystemet har varit obefogad. Våra resultat visar att personröster har stor betydelse för partiernas fördelning av förtroendeuppdrag och placeringar på valsekeln i nästkommande valperiod, vilket tidigare studier förbiset. Därmed är det inte bortkastat att kryssa en politiker som står högt på valsekeln och som blivit folkvald även utan kryss.

FÖRFATTARE

Olle Folke är fil dr i nationalekonomi och verksam vid Columbia University, New York, och Institutet för Näringslivsforskning (IFN).

E-post: of2152@columbia.edu

Johanna Rickne är fil dr i nationalekonomi och verksam vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN) och Uppsala Center for Labor Studies, Uppsala universitet.

E-post: Johanna.Rickne@ifn.se

OM KRITIKEN Få politiker har blivit valda enbart genom personröster eftersom 9 av 10 röster har gått till politiker som stod så högt på valsekeln att de inte behövde personröster för att bli valda. Därför påstås personvalssystemet ha misslyckats med att låta väljarna påverka listornas rangordning.

OM PERSONRÖSTERNAS EFFEKTER När partierna ska sätta samman listor inför valen och fördela förtroendeposter inom partigruppen utgör personrösterna en av få informationskällor om väljarnas stöd. Genom personrösterna ger därmed väljarna en signal till partierna om vilka politiker de stödjer, en signal som partierna även tycks hörsamma. I jämförelse med andra faktorer, så som politisk erfarenhet och utbildning, har personrösterna stor betydelse. Utifrån detta kan vi dra slutsatsen att personvalssystemet, i motsats till vad dess kritiker påstått, lyckats med att förändra listornas rangordning.

SNS ANALYS En stor del av den forskning som bedrivs är vid sin publicering anpassad för vetenskapliga tidskrifter. Artiklarna är ofta teoretiska och inomvetenskapligt specialiserade. Det finns emellertid mycket forskning, framför allt empirisk och policyrelevant sådan, som är intressant för en bredare krets. Målet med SNS Analys är att göra denna forskning tillgänglig för beslutsfattare i politik, näringsliv och offentlig förvaltning och bidra till att forskningen når ut i medierna. Finansiellt bidrag har erhållits från Jan Wallanders och Tom Hedelius Stiftelse. Författarna svarar helt och hållet för analys, slutsatser och förslag.

År 1998 infördes personvalssystemet i de allmänna valen. För väljarnas del innebar det att de inte längre var bundna till partiernas förutbestämda listor utan kunde rösta på specifika politiker. För politiker som inte varit framgångsrika i partiets interna val innebar det en möjlighet att ta sig fram inom politiken genom direkt stöd från väljarna. Reformen var tänkt att öka den direkta kontakten mellan väljarna och politikererna. Väljarna skulle kunna utkräva direkt ansvar från sina folkvalda, och dessa skulle i sin tur känna ett direkt ansvar inför sina väljare.

Den grundläggande principen för personvalssystemet är att de politiker som uppnår en viss grad av direkt folkligt stöd ska ges prioritet när mandatet fördelas bland partiernas kandidater. För att passera denna spärr i kommunvalen måste en kandidat få minst 50 personröster och minst 5 procent av partiets totala antal röster i en valkrets. I landstingsvalen krävs 100 personröster, och i riksdagsvalen krävs 8 procent av partiets totala röster till och med valet 2010. Från och med valet 2014 införs dock gränsen om 5 procent även i riksdagsvalen. Efter det att tillgängliga mandat fördelats bland dem som blivit personvalda följs valsedelns rangordning. Att bli personvald betyder alltså inte att man behövde personrösterna för att få ett mandat i den lagstiftande församlingen, då de flesta ändå blir invalda på basis av sin rangordning på valsekeln.

Personvalsreformen har varit föremål för omfattande kritik, och många har menat att den misslyckats helt med att uppnå de uppsatta målen. Det huvudsakliga skälet till kritiken har varit att endast ett fåtal politiker fått platser i riksdag, landsting och kommunfullmäktige enbart med hjälp av personröster.¹ Hela 98 procent av kryssen har gått till politiker som inte "behövt" dem eftersom de redan stod så pass långt upp på listan. Den kritiska slutsatsen har därför varit att systemet misslyckats med att öka väljarnas inflytande över maktfördelningen inom svensk politik. Det är också mot bakgrund av den marginella effekten på de politiker som blivit invalda som spärrer i riksdagsvalet, enligt rekommendation från grundlagsutredningen²,

sänkts inför nästa val.

I den här studien undersöker vi en tidigare förbisedd dimension av personvalet, nämligen hur det påverkar partiernas interna nomineringsprocesser. Tidigare utvärderingar har främst undersökt den omedelbara effekten av personvalet, det vill säga hur många, och vilka, som blivit valda enbart tack vare personröster. Vi undersöker i stället hur personrösterna påverkar den politiska karriären för de politiker som hade blivit valda även utan sina kryss.

Vi gör två huvudsakliga observationer:

1. Fler personröster gör en politiker mer framgångsrik i den interna nomineringsprocessen när det gäller framtida placering på valsekeln och vid fördelningen av förtroendepdrag.
2. Fler kryss spelar roll, men att komma över spärrer för att kallas "personvald" har en ytterligare, och positiv, effekt.

Dessa observationer betyder att personrösterna är långt mindre verkningslösa än vad tidigare bedömare ansett. En invändning mot en positiv syn på våra resultat, ur en demokratisk synvinkel, är att de som personröstar bara slentrianmässigt kryssar för personer längst upp på valsekeln. Få väljare kommer exempelvis ihåg namnet på den de kryssat för när de tillfrågas utanför vallokalen.³ Om kryssen är slumpmässiga skulle man kunna säga att deras demokratiska värde är lågt. För att bemöta denna invändning avslutar vi analysen med statistik som visar att personkryssen inte är slumpmässiga. Snarare finns tydlig samvariation mellan vissa individuella egenskaper och det antal kryss man får.

Våra resultat ger alltså belägg för en mer positiv bedömning av personvalssystemet än tidigare studier och utredningar. Möjligheten till personval har inneburit en ökad makt för väljarna i och med att partierna tar stor hänsyn till kryssens fördelning när de sätter samman sina listor inför nästkommande val. Rösterna har också stor inverkan på maktfördelningen inom partigruppen. Att bli personvald ger en starkt positiv effekt på sannolikheten att bli tilldelad en topposition, till exempel ledarskapet för partigruppen eller ordförandeskapet i kom-

1. Berggren, Karlsson och Nergelius (2001).

2. SOU 2008:125.

3. Holmberg och Oscarsson (2004) och Oscarsson (2007).

Hela 98 procent av kryssen har gått till politiker som inte "behövt" dem eftersom de redan stod så pass långt upp på listan.

munfullmäktiges styrelse eller en av dess nämnder. Personkryssen spelar roll!

Heltäckande data

Vi använder ett datamaterial som innefattar alla personer som stått på en kommunal valsedel under de senaste 20 åren. För dessa politiker vet vi det exakta antalet personröster i varje val, vilket också gör det möjligt att räkna ut vilka som nått över personvalsspärren. Förutom personens placering på valsedeln i varje val känner vi till deras inkomst, utbildning, yrke, födelse-region, ålder med mera.

Eftersom vi kan följa individerna över tid kan vi mäta sambanden mellan personröster och enskilda individers politiska karriärer. Det gör det möjligt att utvärdera om och hur antalet personkryss, och huruvida man passerat spärren för personval, påverkat politikernas inflytande i nästkommande val.

Kommunpolitiken i fokus

Det finns flera skäl att fokusera på kommunpolitiken snarare än på riksdag och landsting. Det mest uppenbara är storleken på populationen. Vi kan jämföra 290 kommunfullmäktige över tid, det vill säga cirka 13 000 folkvalda i varje mandatperiod, i stället för 349 riksdagspolitiker. Att studera kommuner är även viktigt utifrån deras centrala funktion i den svenska ekonomin. Kommunernas samlade utgifter uppgår till drygt en femtedel av Sveriges totala BNP och deras verksamheter – särskilt skola och omsorg – sysselsätter en femtedel av den svenska arbetskraften.

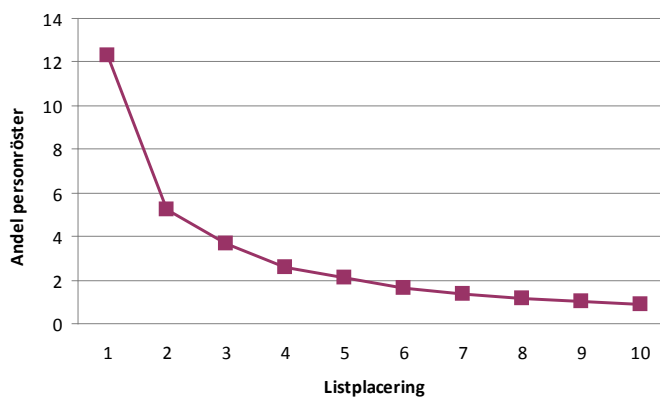
Kommunpolitiken är också den breda grogrunden för den svenska demokratin. Medborgare som vill arbeta politiskt söker sig till politiska partier och blir med tiden tilldelade platser på den kommunala valsedeln. Genom fortsatt politiskt arbete avancerar de till högre listpositioner över tid, till dess att de – i vissa fall – blir invalda i kommunfullmäktige. Där kan de ta ytterligare steg i karriären genom att tilldelas viktiga uppdrag och i sinom tid gå vidare till rikspolitiken. Detta manifesteras i det faktum att ungefär hälften av de nya ledamö-

ter som kommer in i riksdagen varje valperiod kommer direkt från kommunpolitiken.

Många personvalda, men få inkryssade

Ungefär en tredjedel av väljarna personröstar i kommunvalet, vilket är en något högre andel än i riksdags- och landstingsvalen.⁴ Majoriteten av de som väljer att personrösta gör det på politiker som står högt upp på valsedeln.

Figur 1 visar andelen väljare som personröstade på en politiker som stod på listans förstaplats, andraplats och så vidare. Att kurvan faller brant nedåt visar att betydligt fler röster gick till politiker högt upp. I genomsnitt röstade 13 procent av väljarna på en listetta. Eftersom spärren för att bli personvald ligger på 5 procent innebär detta att många av ettorna passerade denna spärr. Detsamma gällde många av andranamnen, som i genomsnitt fick kryss från 5,5 procent av väljarna. Till tredjeplatsen minskar andelen kryss ytterligare något – till 4 procent – och mellan fjärde och tionde plats på valsedeln sjunker andelen successivt från omkring 3 procent till 1 procent.

Figur 1 Personröster som en andel av partiernas totala röster i kommunvalet, genomsnitt uppdelat efter listplacering. Endast invalda politiker, 1998–2010.

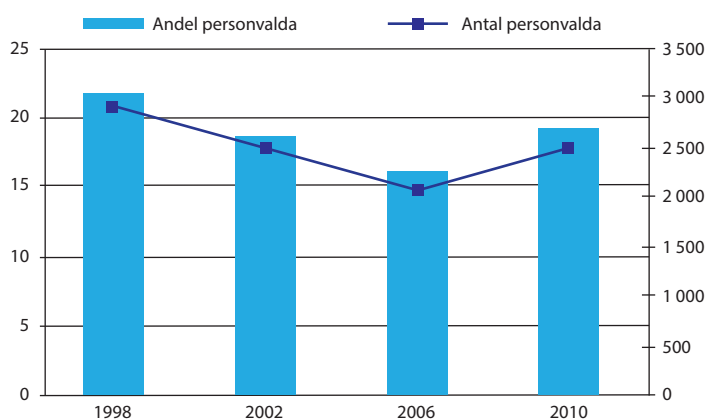
De flesta listettor – och många tvåor och treor – får alltså tillräckligt många personröster för att ta sig över spärren om 5 procent av partiets totala röster i kommunen. De allra flesta av dessa får också fler än 50 röster.

Majoriteten av de som väljer att personrösta gör det på politiker som står högt upp på valsedeln.

4. SOU 2007:68.

I figur 2 visar vi hur många kommunpolitiker som klarade personvalsspärren i valen 1998–2010 (staplarnas höjd). Från figurens högra axel kan vi utläsa hur många dessa politiker var, nämligen 3 000 personer vid valet 1998 och något färre, 2 700 personer, 2010. Vi visar också hur stor andel dessa politiker utgjorde av det totala antalet invalda (linjen). Vi kan notera att denna andel var ungefär en femtedel (22 procent) av kommunpolitikerna vid valet 1998. Denna siffra sjönk sedan i de två efterföljande valen och var som lägst efter valet 2006 (16 procent). I det senaste valet sågs sedan en viss återgång till 19 procent.

Figur 2 Antal personvalda kommunpolitiker och andel personvalda av de invalda, 1998–2010.

Det är viktigt att komma ihåg att de flesta som väljs genom personröster inte var beroende av rösterna för att få sin plats i kommunfullmäktige. Den som står på valseidens första plats blir oftast invald oavsett antalet kryss. Grunden för den tveksamma synen på personvalets inverkan på svensk politik har varit just denna åtskillnad: under våra fyra omgångar med personval har färre än 700 politiker (alltså 1 procent av våra ledamöter i kommunfullmäktige) valts in *enbart* på basis av sina kryss. År 2006 – det senaste valet för vilket data sammanstälts – blev inte en enda socialdemokrat personvald från icke-valbar plats, och för Moderaterna var det bara en person.

Karriärerna påverkas

Trots att få ledamöter i fullmäktige har enbart väljarna att tacka för sin plats innebär det inte att personrösterna saknat betydelse för deras karriärer. Tvärtom finns det mycket som talar

för att partierna tar kryssen på allvar och ser dem som en indikator på väljarnas prioriteringar. Partiernas mål är att vinna val, vilket naturligtvis endast kan åstadkommas genom att de får många röster. All information om väljarnas preferenser blir därmed värdefull, inte bara för partiet utan också för den enskilde politikern. Kryssen kan tolkas som ett förtroende för en enskild person, vilket kan öka den egna motivationen att jobba hårdare med politiken och också signalera till partiet att politikern varit framgångsrik i sin kommunikation med väljarna (eller att politikerns egenskaper motsvarat något som väljarna tyckt om).

Kryssens påverkan på politikernas karriärer har diskuterats tidigare. En indirekt effekt framhölls redan före valet 1998 av statsvetaren Mikael Gilljam: ”Personröstningen kommer sannolikt också att på lång sikt få indirekta effekter genom att kandidaternas personröster kommer att mätas och vägas av partiernas nomineringsansvariga inför efterkommande val. Kandidater med många personröster kommer här att kunna använda sin personliga popularitet för att göra anspråk på en plats högt upp på partiets valseid.”⁵

I den utvärdering av personvalet som gjordes 2007 beskrev även utredaren Peder Nielsen hur medierna uppmärksammat ett flertal episoder där rösternas fördelning påverkat enskilda karriärer.⁶ Efter valet 2006 ersattes kommunstyrelsens ordförande i Lund eftersom han inte hade flest personröster i partigruppen. I landstingsvalet i Värmland valde den avgående styrelseordföranden att inte ställa upp för omval som ledare för landstingsgruppen eftersom en annan kandidat hade fått fler personröster. Att liknande episoder förekom efter valet 2010 framkommer av en enkel sökning på Google.

För att utreda kryssens samband med politikernas karriärer använder vi fyra mått på politiskt avancemang. Det första måttet mäter huruvida en politiker – givet att hen åter står på valseideln i nästkommande val – också blir återvald till kommunfullmäktige. Att bli återvald innebär att politikern ackumulerar så kallad senioritet och därmed fortsätter att klätt-

5. Gilljam (1998).

6. SOU 2007:68.

Kandidater med många personröster kan använda sin personliga popularitet för att göra anspråk på en plats högt upp på partiets valseid.

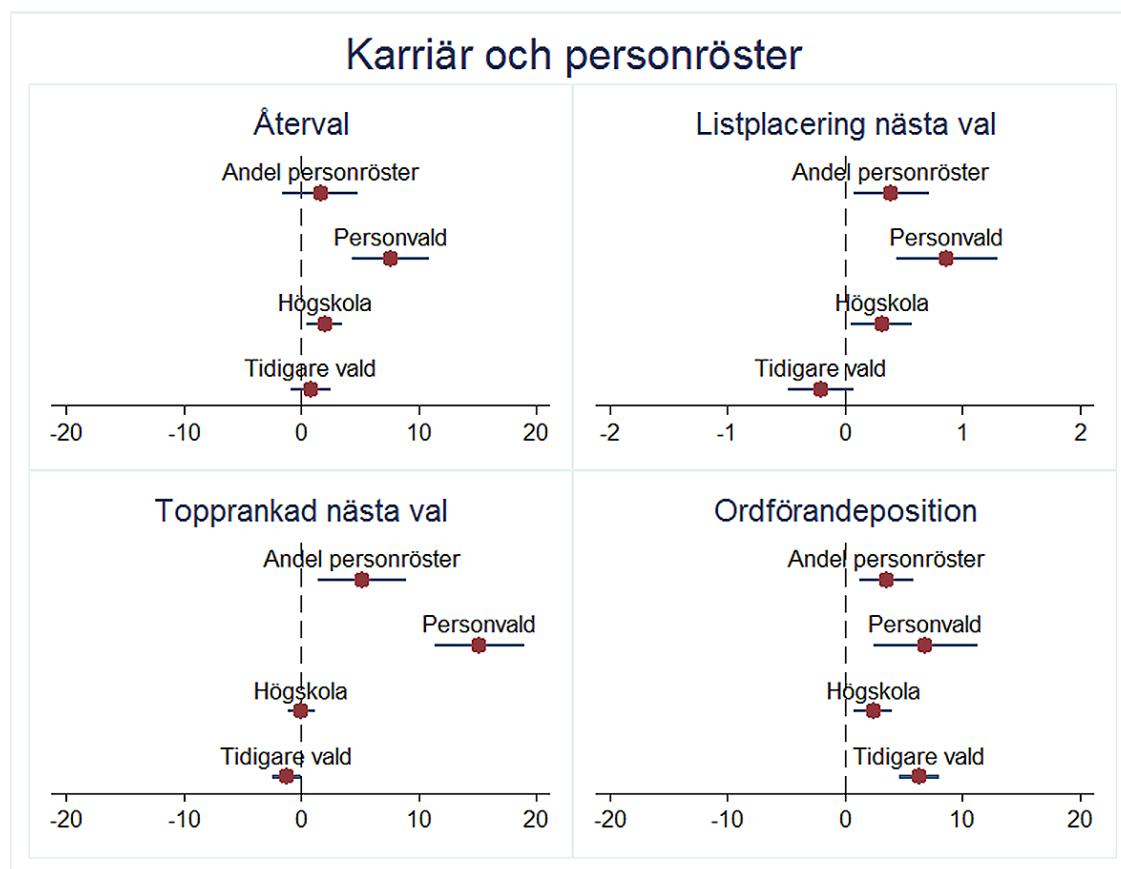
ra i partiets hierarki och tilldelas med tiden allt större beslutsmyndighet.⁷ Vårt andra karriärsmått mäter förändringar i politikerns placering på valsekeln. Vi räknar alltså hur många platser hen flyttats uppåt – eller nedåt – i nästkommande val. De tredje och fjärde måtten gäller specifika inflytelserika positioner: att stå som förstanamn på valsekeln och att tilldelas ett ordförandeskap. Listans förstanamn är vanligtvis partiets gruppleddare. För partier som sitter i den styrande majoriteten har hen med få undantag också förtroendet som kommunstyrelsens ordförande (för stora partier), eller som ordförande i viktiga nämnder (för mindre partier).

Vår analys baseras på data för samtliga kommunfullmäktigeledamöter under perioden mellan valen 1998 och 2010. Resultaten sammanfattas i figur 3 där punkterna på linjerna visar sambandens storlek och linjernas längd anger ett konfidensintervall om 95 procent. Om intervallen inte överlappar den vertikala noll-linjen betyder det att sambanden är statistiskt

säkerställda. Vi redovisar både sambandet mellan de fyra måtten på avancemang, andelen personröster och sambandet med att ha blivit personvald. För andelen personröster visar vi sambandet med att få en ökning av andelen röster med 10 procentenheter. För att underlätta en jämförelse med andra faktorer som inverkar positivt på en politikers karriär visar vi även hur karriärsavancemang samvarierar med högre utbildning och tidigare politisk erfarenhet.

I och med att listplaceringen är central både för hur många personröster en individ får och möjligheterna att göra karriär i partiet, kontrollerar vi för (tar hänsyn till) individens listplacering. Det innebär att vi kan utesluta att resultaten drivs av listplaceringen. Med hjälp av kontrollvariabler för partigrupper, kommun och valperiod kan vi också utesluta att våra resultat drivs av att vissa partigrupper drar fler personröster vissa valår, eller att man personröstar i större utsträckning i vissa kommuner och år.

Det är en entydig bild av personvalets betydelse som framträder i figur 3. Att få 10 procent-

Figur 3 Samband mellan andel personröster och passering av personvalsspärren, med avancemang inom kommunpolitiken, genomsnittliga effekter för valen 1998–2010.

7. Folke och Rickne (2012).

enheter fler personröster innebär en 2,5 procentenheters större sannolikhet att bli återvald. Samma ökning av personrösterna ger också ett genomsnittligt avancemang uppåt på valsedeln med nästan 0,5 placeringar till nästkommande val. Det ger dessutom 5 procentenheters större sannolikhet att bli förstanamn och 3,5 procentenheters större sannolikhet att få en ordförande-position.

Vi mäter också sambandet mellan att passera personvalsspärren (alltså att bli personvald) och karriärutfallen. Här visar resultaten att personvalda politiker i genomsnitt har 7 procentenheter större sannolikhet att bli återvalda än de som inte är personvalda. De flyttar också uppåt på listan med nästan en hel plats till nästa val, och de har 15 procentenheter större sannolikhet att hamna på valsedelns första plats i nästkommande val. Slutligen finner vi att de som är personvalda har 6,5 procentenheter större sannolikhet att få en position som ordförande.

Det är intressant att notera att sambandet mellan positiva karriärutfall och personröster är starkt i jämförelse med de andra faktorerna i analysen. För vart och ett av utfallen är sambandet mellan att bli personvald starkare än för någon annan av våra kontrollvariabler. Exempelvis är sannolikheten att få en ordförande-position dubbelt så starkt relaterad till att bli personvald som till att ha en högskoleexamen.

Sammantaget ger resultaten en stark indikation på att personröster är mycket viktiga för dem som vill göra karriär, även om de blivit folkvalda utan sina kryss.

Personrösternas kausala effekt

I statistiska studier är det viktigt att skilja på *samband* och *effekt*. Ett samband mellan personkryss och – exempelvis – sannolikheten att bli listetta innebär inte att personrösterna är orsaken till att karriären förbättrats. Att vissa politiker både lyckas bättre i karriären och samtidigt får fler personröster kan bero på egenskaper hos politikern som vi inte har tillgång till i vår kvantitativa analys. Ambitioner och karisma är exempel på faktorer som kan göra politikerna mer framgångsrika i karriären. Om samma egenskaper också uppskattas av väljarna

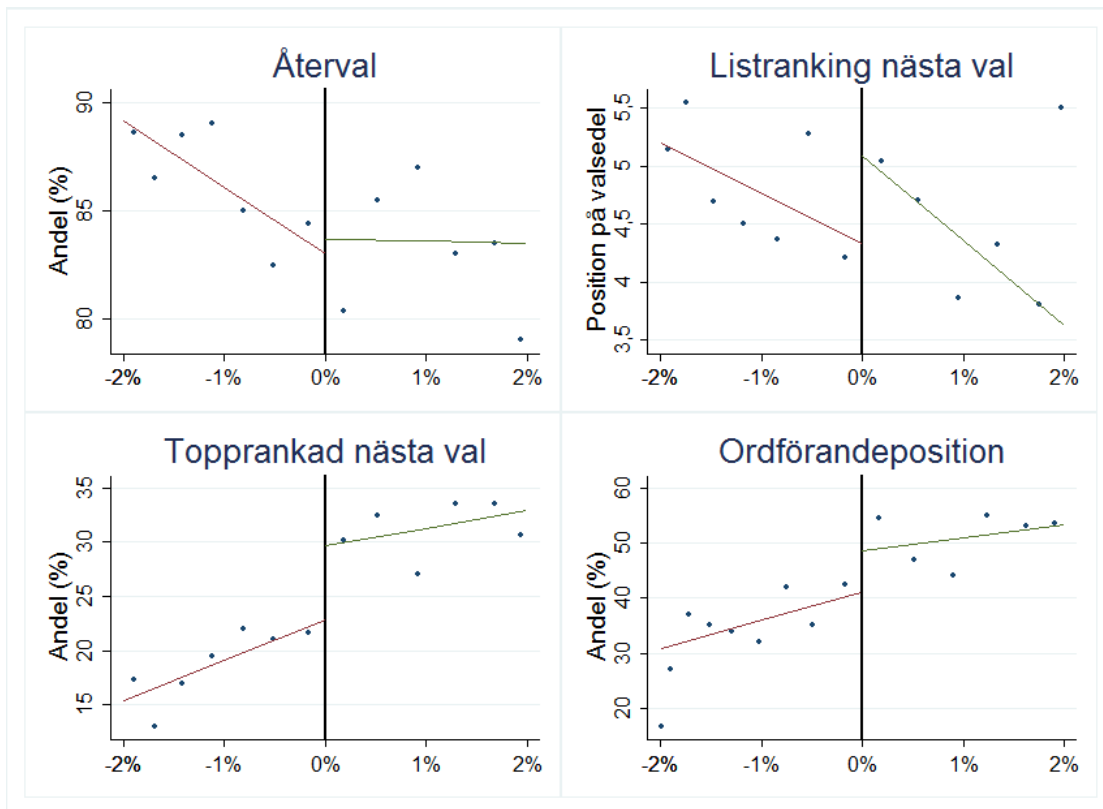
och ger en utdelning i form av personkryss blir den statistiska analysen svårtolkad. Sambandet mellan kryss och karriär beror inte på kryssen utan på bakomliggande egenskaper – samma politiker hade lyckats väl även utan personvalssystemet. Vi kan därmed inte dra slutsatsen att införandet av personval varit orsaken till den observerade omfördelningen av politisk makt.

Metoden ”Regression Discontinuity Design” (RDD) används både inom nationalekonomi och statskunskap för att mäta kausala samband. Den grundläggande idén är att använda sig av tröskelvärden, eller diskontinuiteter, runt vilka det kan ses som slumpmässigt om man hamnat på ena eller andra sidan tröskeln. I fallet med personvalssystemet utgör personvalsspärren just en sådan tröskel, vilken vi därmed kan använda för att ”identifiera” en kausal effekt av personvalssystemet på politiska karriärer.

I vårt fall är tillämpningen av RDD både intuitiv och enkel att illustrera. Vi kan tänka oss två politiker som båda har mer än 50 personröster, men som skiljer sig åt när det gäller andelen personröster i förhållande till partiets totala antal röster i kommunen. Den ena politikern har 4,95 procent av rösterna och den andra har 5,05 procent. Skillnaden i andelen personröster är alltså minimal, men ändå helt avgörande i och med att bara den ena politikern räknas som personvald. I analysen utgår vi ifrån alla politiker som ligger i närheten av spärren på detta sätt, och på båda sidorna om den. Så länge som de ligger tillräckligt nära spärren (och därmed hade en väldigt snarlik andel personröster) antar vi att de inte skiljer sig nämnvärt åt i någon annan dimension, till exempel ambition eller karisma, som kan göra en jämförelse mellan personvalda och icke personvalda svår att tyda. För även om ambitiösa politiker jobbar hårdare för att få röster är det näst intill omöjligt för den enskilde att veta om ansträngningen räcker för att klara spärren. En sådan beräkning skulle inte bara kräva att politikern visste hur många personröster hen skulle få, utan också hur många röster partiet skulle få totalt sett.

Genom att jämföra karriärerna för de politiker som ligger nära personvalsspärren kan vi alltså uttyda effekten av att vara personvald.

Sammantaget ger resultaten en stark indikation på att personröster är mycket viktiga för dem som vill göra karriär, även om de blivit folkvalda utan sina kryss.

Figur 4 Karriärutfall för valda politiker som en funktion av avvikelser av andelen personröster från tröskelvärdet om 5 procent av partiets totala antal röster i valkretsen. Varje punkt är ett genomsnittsvärde för 200 individer.

Politikerna nära spärren skiljer sig ju knappast åt när det gäller andelen personröster, så deras popularitet bland väljarna kan antas vara i stort sett likvärdig. Om det går bättre för de som precis passerat spärren kan vi därmed se det som en kausal effekt av att vara personvald. Mekanismen bakom en sådan kausal effekt kan härledas både till partierna och till politikerna. Partierna har ofta bristfällig information om väljarnas preferenser för specifika politiker, vilket gör att personvalsspärren kan fungera som ett enkelt och jämförbart kriterium för att bedöma olika kandidater. För den enskilda politikern kan det faktum att man blivit personvald – och därigenom fått väljarnas förtroende – ge bättre självförtroende och sporra till hårdare politiskt arbete.

Den centrala delen för att visa resultaten av en RDD är en grafisk analys (se figur 4). Den grundläggande principen är att visa det genomsnittliga värdet av utfallsvariabeln, i vårt fall karriärsmått, som en funktion av hur långt en politiker befinner sig ifrån att passera tröskeln för personval. Denna tröskel markeras i bilden med en vertikal linje. Om det finns en effekt

av att passera tröskeln på vårt utfall förväntar vi oss att trendlinjen ska göra ett ”hopp” som vi kan se med blotta ögat i grafen. Vidare ska man inte kunna se några liknande hopp i sannolikheten för bättre karriär där det inte finns någon tröskel.

Varje punkt i figur 4 visar det genomsnittliga utfallet för 200 politiker, med undantag för analysen av ordförandepositioner där varje punkt innehåller 100 stycken. När vi tittar på våra två första utfall, återval och listplacering i nästa val, kan vi inte se tydliga hopp mellan punkterna precis innan och precis efter den vertikala linjen (om något noterar vi sämre listplaceringar för de personvalda, en skillnad som dock inte är statistiskt signifikant). Att vi inte ser någon effekt på återval är inte särskilt överraskande. En stor andel av politikerna som ligger nära tröskeln för att bli personvalda står så pass långt upp på valsedeln att de blir återvalda oavsett om de passerat tröskeln eller ej.

För våra två utfall som fokuserar på topppositioner i partihierarkin, att bli listans förstnamn eller att få en ordförandeposition, hittar vi ett tydligt hopp när tröskeln för personval passeras. Bland de 200 politiker som precis

Intervjustudier utanför vallokaler har visat att få väljare kan komma ihåg namnet på den de kryssat för.

En väljare som tittar på valsedeln i valbåset kan ge uttryck för vissa prioriteringar trots att hen saknar kunskap om politikernas exakta ståndpunkter.

hamnade under tröskeln för att bli personvalda blev ungefär 20 procent topprankade i nästa val, gentemot 30 procent av dem som hamnade precis över gränsen. I och med att det är så gott som slumpen som avgör vilken sida av tröskeln dessa politiker hamnade på kan vi tolka skillnaden på 10 procentenheter mellan de personvalda och icke personvalda som den kausala effekten av att bli personvald. För ordförandepositionerna kan vi se ett liknande ”hopp” när vi passerar tröskeln för att bli personvald. På grund av färre observationer när det gäller ordförandeskap är mönstret dock inte lika tydligt.

För att försäkra oss om att den grafiska analysen inte lett oss på villovägar genomför vi också beräkningar av huruvida resultaten är statis-

sal effekt från att bli personvald på sannolikheten att bli förstanamn på en valsedel och att tilldelas ett ordförandeskap i nästa valperiod.

Är signalen meningsfull?

Sammanfattningsvis visar vår studie att inflytelserika positioner omfördelas inom svenska partigrupper utifrån resultatet i personvalet. Men är detta verkligen goda nyheter för den svenska demokratin? Å ena sidan ser vi att partierna – och/eller politikerna – reagerar på väljarnas kryss. Å andra sidan har, som nämnts, intervjustudier utanför vallokaler visat att få väljare kan komma ihåg namnet på den de kryssat för.⁸ Om väljarna kryssar utan eftertanke blir det kanske meningslöst för partierna att följa denna signal, och det skulle rent av kunna leda till ett sämre urval om andra och bättre kriterier fick mindre betydelse.

I det här avsnittet undersöker vi om kryssens fördelning innehåller någon systematisk information från väljarna – eller om de bara är slumpmässigt fördelade. Vi menar att en väljare inte nödvändigtvis behöver komma ihåg namnet på den kryssade för att ha gjort ett informativt val. På valsedlarna står nämligen ofta några grundläggande fakta om respektive politiker, främst yrke och ålder (se figur 5). Men även där denna information saknas går det att särskilja mellan kvinnor och män, och till stor del även mellan inrikes- och utrikesfödda. En väljare som tittar på valsedeln i valbåset kan därför ge uttryck för vissa prioriteringar trots att hen saknar kunskap om politikernas exakta ståndpunkter. Från figur 5 är det tydligt att moderatväljare i Kalmars kommun kunde kryssa särskilt för en pensionär, studerande, hemmansägare, kvinna, utlandsfödd och så vidare.

Vi använder en regressionsanalys för att se om personrösterna fördelats på ett icke-slumpmässigt sätt. Här är det viktigt att ta hänsyn till listplaceringar. Som vi illustrerade i figur 1 är det långt vanligare att kryssa för de överskottsnamnen. Studier i andra länder har visat att en sådan tendens är ett allmänt väljarbeteende. Även i system där politikernas rangordning på listorna utgår från en alfabetisk ordning av efternamnen är personrösterna starkt

8. Holmberg och Oscarsson (2004) och Oscarsson (2007).

VAL TILL KOMMUNFULLMÄKTIGE

Moderata Samlingspartiet

Du får bara markera en av dessa **anmälda** kandidater.

- 1 Malin Petersson, Oppositionsråd, Ljungbyholm, 39 år
- 2 Jan R Andersson, Riksdagsledamot, Kalmar, 39 år
- 3 Per-Olof Jonsson, Lantbrukare, Oppeboda, 54 år
- 4 Kajsa Hedin, Lärare, Kalmar, 34 år
- 5 Jonas Lövgren, Statsvetare, Rinkabyholm, 39 år
- 6 Tamás Lakatos, Företagare, Kalmar, 63 år
- 7 Göran Häggfors, F d oppositionsråd, Kalmar, 69 år
- 8 Magnus Isaksson, Säljare, Kalmar, 37 år
- 9 Ove Aronsson, Hemmansägare, Rockneby, 68 år
- 10 Britt Dicksson, F d controller, Kalmar, 67 år
- 11 Lennart Erlandsson, Direktör, Kalmar, 61 år
- 12 Zeljko Krajsnik, Jurist, Kalmar, 55 år
- 13 Karl Holst, Studerande, Rockneby, 18 år
- 14 Rolf Wallergård, Civilingenjör, Kalmar, 65 år
- 15 Ami Höglund, Egen företagare, Kalmar, 39 år
- 16 Linda Blomdahl Petersson, Lärare, Kalmar, 32 år
- 17 Kerstin Edvinsson, Sekreterare, Kalmar, 61 år
- 18 Axel Werin, Studerande, Kalmar, 18 år
- 19 Björn Hult, Läkare, Kalmar, 56 år
- 20 Ann-Britt Sivertsson, Företagare, Rockneby, 51 år
- 21 Birger Jägtoft, Överste, Kalmar, 75 år
- 22 Jan-Ingemar Lundström, Planeringssekreterare, Kalmar, 67 år
- 23 Maria Heudorf, Företagare, Kalmar, 44 år
- 24 Rolf Wahlberg, F d inköpschef, Kalmar, 72 år
- 25 Anton Jonsson, Snickare, Oppeboda, 19 år
- 26 Lennart Nordström, Civilekonom, Kalmar, 51 år
- 27 Siv Gyllensten, Pensionär, Kalmar, 75 år
- 28 Kaj Holst, Privattandläkare, Rockneby, 67 år
- 29 Lennart Engström, Pensionär, Kalmar, 71 år

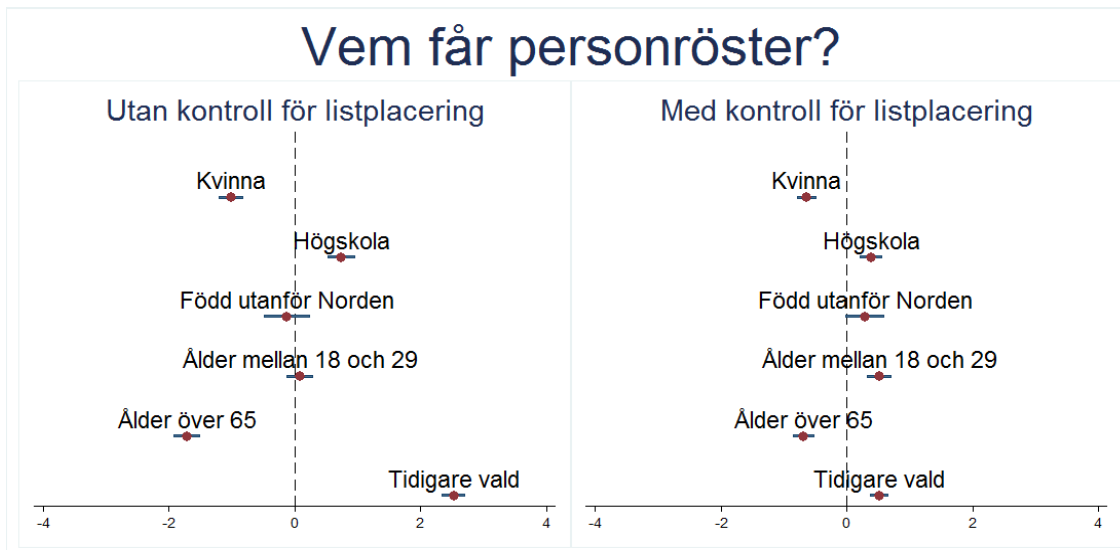
KALMAR KOMMUN
0001 00953

vänd ↩

Figur 5 Valsedel för Moderata Samlingspartiet i Kalmars kommunval 2006.

tiskt säkerställda. Resultaten från dessa beräkningar ger starka belägg för att personval, från valbar plats, ökar sannolikheten att bli förstanamn i nästa valperiod med ungefär 15 procentenheter. Denna skillnad är dessutom statistiskt säkerställd. För ordförandepositionerna hittar vi en nästan lika stor effekt, men den statistiska precisionen är sämre på grund av det låga antalet observationer.

Utifrån denna analys kan vi dra slutsatsen att makt inom svenska partigrupper omfördelas utifrån resultatet i personvalet. Det finns en kau-

Figur 6 Resultat från multipel regression av andelen personröster i procentenheter på observerbara karaktäristika.

snedfördelade till fördel för de som står överst.⁹ På svenska valsedlar är vissa egenskaper starkt överrepresenterade på de högsta positionerna – exempelvis utgörs de förstarankade till 70 procent av män. Därför är det viktigt att vi inte misstolkar sambandet mellan listplacering, personkryss och egenskaper som en systematisk preferens från väljarnas sida.

Vi undersöker kryssens fördelning på två sätt. För det första utan att kontrollera för listplacering, och för det andra genom att bara jämföra skillnaden i andelen kryss för respektive egenskap när det gäller individer på samma listplacering – exempelvis bara mellan kvinnor och män som står på första plats. Analysen innefattar också så kallade fixa effekter för parti, kommun och valperiod, där dessa dummyvariabler multiplicerats med varandra. Dessa dummyvariabler fångar upp skillnader i genomsnittliga karriärutfall mellan kommuner, valperioder och partier. Det innebär att våra skattade samband endast utgår ifrån skillnader i personröster, personval och karriärutfall mellan olika politiker i samma partigrupp, valperiod och kommun.

Figur 6 illustrerar resultaten i två diagram. Det vänstra är utan kontroller för listplacering och det högra innehåller sådana kontroller. Prickarna visar hur andelen personröster i den markerade gruppen – såsom kvinnor – förhåller sig till den utelämnade kategorin – i det här

fallet män. Strecken visar den statistiska säkerheten i det skattade sambandet. Om linjen korsar nollstrecket innebär detta att det är mer än 5 procent sannolikhet att den skattade effekten (det vill säga prickerna) i själva verket är noll.

Faktorerna som undersöks är de som kan uppfattas från en valsedel: kön, högre utbildning (minst högskola), född utanför Norden, ålder (en kategori för unga och en för pensionärer, medan 30–64 år används som jämförelsegrupp), och huruvida individen varit tidigare invald. De sistnämnda kan utläsas från valsekeln genom politikernas listade yrke där tidigare positioner som förtroendevald ofta nämns.

Resultaten visar att vissa egenskaper kan kopplas till en större andel personröster. Män får fler röster än kvinnor och högskoleutbildade får fler än de som inte gått högskola. När vi lägger till kontroller för listplacering (det högra diagrammet) ser vi att politiker födda utanför Norden får en större andel röster än de som är födda inom Norden. Skillnaden reflekterar det faktum att utlandsfödda ofta står längre ner på valsekeln och därmed får en mindre andel personröster per person. När vi endast jämför inrikes- och utrikesfödda som står på samma listplacering kan vi dock se att den utrikesfödda drar fler röster.

När det gäller ålder ser vi att unga tenderar att få en större andel personröster, men återigen endast när vi kontrollerar för listplacering.

Personrösterna är inte slumpmässigt fördelade utan har i stället tillfallit individer med vissa egenskaper.

9. Montabes Pereira och Ortega Villodres (2002).

Att vara pensionär är i stället negativt för andelen personröster. Slutligen finner vi ett positivt samband mellan tidigare inval och andelen röster, ett samband som gäller även när vi jämför politiker med samma listplacering.

Att vi i analysen använder oss av egenskaper som ofta kan uppfattas utifrån valsekeln innebär inte att medborgarna fattar beslutet om sitt personkryss i vallokalen. Fördelningen av rösterna kan naturligtvis också spegla faktorer såsom individuella valkampanjer, stöd från partierna eller kännedom hos väljarna. Resultaten bör inte heller uppfattas som att medborgarna över lag föredrar en särskild typ av politiker. Vår analys gäller bara för den tredjedel av väljarna som personröstat, en grupp som inte är representativ för väljarna över lag.¹⁰

Vår avsikt är inte att förklara mekanismen bakom fördelningen eller att reda ut precis vilka egenskaper som drar många röster. Däremot går det att utläsa ett mönster i rösterna: de är inte slumpmässigt spridda mellan samtliga politiker utan har i stället tillfallit individer med vissa egenskaper. Detta tyder på att genvägen på personkryssen inte utgår ifrån en meningslös informationskälla. Kryssen är inte slumpmässigt fördelade utan tycks följa ett mönster som – åtminstone till viss del – speglar preferenser hos den grupp svenskar som väljer att personrösta.

Slutsatser och diskussion

I den här rapporten har vi ifrågasatt den tidigare kritiken mot det svenska personvalssystemet. Till skillnad från dessa tidigare studier grundas vår analys inte på det fåtal personer som blivit folkvalda enbart på grund av sina personkryss. Vi har i stället fokuserat på betydelsen av personkryss för de som står tillräckligt högt upp på valsekeln för att bli valda även utan personröster. En annan viktig skillnad är att vi studerat inverkan av personrösterna över tid. Även

om en person inte behöver sina personkryss för att tilldelas en plats i kommunfullmäktige kan de påverka hans eller hennes karriär i nästkommande valperiod(er).

Personvalssystemet har givit partierna – och politikerna – en möjlighet att bedöma väljarnas preferenser för specifika kandidater och inte bara för listan som helhet. När valsekeln ska sättas samman i nästa val, och ordförandeposterna fördelas, kan denna information vara värdefull. Våra resultat visar att så också är fallet. Andelen personkryss, och att komma över tröskeln för personval, har en positiv och stark effekt på politikernas framtida karriärutfall. De gör det mer sannolikt att en politiker ska tilldelas platser högt upp på valsekeln och utnämnas till inflytelserika uppdrag inom den kommunala partigruppen. Genom att använda en ”Regression Discontinuity Design” kan vi säkerställa att detta är en kausal effekt av personvalssystemet.

Vi kan även visa att egenskaper hos politikerna har betydelse för hur många personröster de får. Det tyder på att personrösterna inte bara läggs slumpmässigt utan att de innehåller faktisk information om väljarnas preferenser. Att partierna påverkas av personrösterna innebär därmed att införandet av personvalet har gjort partiernas nomineringssystem mer överensstämmande med (de personkryssande) väljarnas preferenser.

Vår slutsats är att personvalet har stärkt den svenska demokratin mer än vad tidigare utredningar visat. Det är dock värt att påpeka några viktiga kontraster mellan vad vi kan kalla direkta och indirekta effekter av personkryssen. När politiker kryssas in från icke valbar plats är detta en direkt effekt av att ha klarat personvalsspärren, även om kandidaten naturligtvis fortfarande är beroende av partiet för att över huvud taget finnas med på listan. När makt omfördelas bland dem som ändå blivit invalda är detta snarare en indirekt effekt: personrösterna vägs in i partiets nomineringsprocess inför tillsättningen av inflytelserika positioner och inför nästkommande val. Det innebär att partierna blir uttolkare av signalen från väljarna och får ett potentiellt stort spelrum när det gäller vem som blir befordrad på basis av sina kryss. Framtida studier skulle kunna undersö-

Personvalet har stärkt den svenska demokratin mer än vad tidigare utredningar visat.

10. Konstitutionsutskottets rapport (KU 2003/04) visar, tillsammans med statsvetaren Henrik Oscarssons (2007) analys, vilka egenskaper som utmärker dem som valt att personkryssa i 1998–2006 års riksdagsval. De noterar en överrepresentation av yngre väljare, högutbildade och utrikesfödda. Mellan män och kvinnor var männen något fler under de första två personvalen – 1998 och 2002 – men i valet 2006 noterades ingen skillnad när det gäller könstillhörighet.

ka om denna bibehållna maktposition för partierna innebär för- eller nackdelar för olika socio-ekonomiska grupper.

Vi är tacksamma för synpunkter på texten från Mikael Gilljam, Jenny Madestam, Henrik Oscarsson, Patrik Öhberg och seminariedeltagare vid Lunds universitet och Uppsala universitet.

Referenser

- Berggren, Niclas, Nils Karlson och Joakim Nergelius (2001). *Den konstitutionella revolutionen*. Stockholm: City University Press.
- Folke, Olle och Johanna Rickne (2012). "Female representation but male rule? Party competition and the political glass ceiling". Uppsala Center for Labor Studies, Working Paper 2012:9.
- Gilljam, Mikael (1998). "Personvalet – röstning med fallgropar". *Forskning och Framsteg*, nr 6.
- Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson (2004). *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- KU 2003/04:URD6. *Personval 2002*. Stockholm.
- Montabes Pereira, Juan och Carmen Ortega Villodres (2002). "Position Effects and Party Nomination Strategies under the Limited Vote: The 2000 Spanish Senate Election". *Representation*, vol. 38, nr 4, s. 304–316.
- Oscarsson, Henrik (2007). "PM om personröstningen i 2006 års svenska riksdagsval". Promemoria till Grundlagsutredning. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- SOU 2007:68. *Ett decennium med personval. Erfarenheter och utfall*. Stockholm.
- SOU 2008:125. *En reformerad grundlag*. Stockholm.